

יהדות ללא אידאולוגיה

איגרת לבני הצעיר

משה קופל

ישנו מנהג קדום שאבות כותבים לילדיהם צוואות המסכמות את הלקחים המוסריים שצברו במהלך חייהם. בימים טרופים אלה ייתכן שמוטב לעשות זאת במוקדם ולא במאוחר. הדרך הפשוטה ביותר תהיה שאומר לך בפשטות לדבוק באורה החיים שמכתיבה התורה: חיה בצדקות ובצניעות, אהוב את משפחתך, היה ידיד מסור וטוב לב, עסוק בתורה, דקדק בקיום מצוות וכן הלאה. אך לו היה זה כל שחשתי שעלי לומר, הייתי מפנה אותך לאיגרת הרמב"ן הנמצאת בסידורך. דבריו הם בני למעלה משבע מאות שנה, ועדיין קשה מאוד לנסח אותם טוב יותר.

אולם מסר זה לבדו, אף-על-פי שהוא עדיין לגמרי במקומו, אינו מספיק לאתגרים שכבר ניצבים בפניך. המסורת היא, בסופו של דבר, מטרה נעה. ייתכן שמה שיהודים נוהגים כיום איננו בדיוק מה שהספרים מאתמול מביאים כנורמות. למעשה, ייתכן שמה שהיהודים נוהגים בפועל כיום אינו עולה בקנה אחד עם הערכים המהווים נר לרגלם. אפילו המחויבים ביותר לתורה ולמצוות נאלצים להתמודד עם שאלות קשות. באיגרת קצרה זו ברצוני להציע לך כמה קווים מנחים שיסייעו בידך לגבש גישה כלפי בנושאים אלה.

* מאמר זה הנו גרסה מתוקנת של המאמר שהופיע באנגלית ב-"Tradition, 36, 2 (Summer 2002)

כדי להבהיר את הבעיה, הרשה לי לספר לך משהו מקורות חיי כדי שתוכל לעמוד על ההקשר שבו הפיעו בעיות אלה לראשונה בעבורי (בעבורך ההקשר שונה מעט אך ההקבלות יהיו ברורות למדי). כילד בני-יורק בשנות ה-60 למדתי בבית-ספר שבימינו היה מוגדר חרדי. מה שייחד את בית-הספר הזה לעומת בתי-ספר אחרים, לא-חרדיים, לא היה דווקא הרמה ההלכתית המחמירה יותר שאליה היינו מחויבים, כמו התחושה השלטת של ניכור אל כל מה שמחוץ לעולמנו המצומצם. היינו צינניים כלפי חוק וסדר, כלפי אידאות יומרניות, כלפי גויים, כלפי יהודים, כלפי הכול.

ייתכן שאפשר לפטור גישה כזאת בביטול ולראותה כתוצאה בלתי נמנעת של היותנו ילדיהם של ניצולי שואה. אולם למעשה היתה זו רק גרסה מעט מופרזת של חתרנות חשדנית המהווה רקע לכל דבר יהודי. "עבדיי הם" – יהודים הם עבדי ה', אך, מה שיותר חשוב לענייננו, לא עבדים לעבדים. על כל פנים, כל היהודים האמיתיים שאני הכרתי היו כאלה; אם היו אחרים, תמימים וחסודים יותר, הם היו במקום אחר. עד היום אני חושב על ניכור ועל בת-דמותו, החתרנות, כבלתי נפרדים מיהדות. גישה זו, שהיא אולי מעט גלותית, טבועה עמוק בעצמותי (וגם אליה, כמובן, אני מתייחס בחשדנות).

לא תופתע לשמוע שחבריי ואני מיהרנו ליישם גישה ביקורתית זו גם כלפי כל דבר שלימדו אותנו. גישה זו נתמכה בעובדה שלמרות שתחושת זהותם של הורינו כיהודים היתה מעל לכל ספק ואף מעבר לכל הרהור, הם עצמם היו צינניים למדי כלפי סוג האידאולוגיה שרבותינו חשו צורך לקדם. גדולים אינם טועים? צדיקים מוצאים מרגליות בדגים? אולי כך היה פעם. בשלב כלשהו נאלצנו בעצמנו להודות שהיו הרבה דברים שהגויים עשו טוב מאתנו. למעשה, ככל שהתבגרנו התחלנו לחשוד שיייתכן שחלק מהדמויות ששימשו לנו מופת ניחנו יותר בחריפות מבתבונה ושבמקרים מסוימים ציניות כלפי כללים ותקנות הובילה לנוכלות ולנלוזות. לא שחשבתי אז, או שאני חושב היום, ששאר העולם טוב יותר, אולם אסתפק באמירה שדילמות מוסריות לא נעימות שעמיתו בין נאמנות ליושר צצו יותר משהיו צריכות לצוץ. מעבר לכל זה, נעדר מתבגר שמנסה למצוא את עצמו ולפתח את תחומי התעניינותו ואת כישוריו, האווירה היתה מחניקה מעט. בסופו של דבר נאלצנו להחליט אם לקבל את כל המערכת על פגמיה או לעזוב. אני עזבתי.

לא הרחקתי. במוסד האורתודוקסי-מודרני (משהו דומה למה שנקרא בארץ דתי-לאומי) שאליו נדדתי לבסוף, עקרון היסוד היה פתיחות. פתיחות לאמנות ולמוזיקה, למדע ולספרות. שלא לדבר על ספורט, סרטים וטלוויזיה. חבריי החדשים ידעו להתבטא טוב יותר, היו בעלי ידע נרחב יותר ברוב התחומים ולרוב ניחנו ביותר מוסריות טבעית מרבים מחבריי בעולם הישיבות. כמובן, נאלצתי להתרגל לרעיון של חבר'ה עם שמות כמו ג'רי וסטואי שלבשו מכנסי ג'ינס ויצאו עם בנות. מתברר שהייתי מרובע חסר תקנה אך לפחות גיליתי – כך חשבתי – רוח מרדנית בריאה שטמנה בחובה בשורה של יהדות חושבת יותר והזדהיתי עמה.

אבל היו כמה בעיות. גרסת היהדות שעודדו באותו מוסד אורתודוקסי-מורדני נבדלה בכמה היבטים חשובים מזו שהורגלתי אליה. המקום סבל מקרירות ליטאית שהותאמה בהצלחה להלך הרוח הטכנוקרטי האמריקאי ויצר גרסה פורמליסטית למדי של יהדות-על-פי-מרשם. שאלת מישהו אם מותר להתפלל לבוש בגאטקעס, והוא התחיל לשלוף ספרים מהמדף. כנטולי תחושת "היימישקייט" ומתוך השתוקקות למעטה של מהוגנות אמריקאית ממעמד-הביניים, הם נטו להמעיט בערכם של המחוות והמנהגים הקטנים והקשים להגדרה שיוצקים תוכן בייחודיות היהודית.

יתרה מזאת, בעולם האורתודוקסי-המורדני התהפך הכלל הישיבתי ש"אם זה לא יהודי, אנחנו לא אוהבים את זה", לניסוח של "אם אנחנו אוהבים את זה, זה יהודי". שני ניסוחים אלה אמנם שווים בספרי הלוגיקה אך לא במציאות. התברר שחבריי החדשים בעלי סגנון הלבוש המורדני לא היו, בסופו של דבר, בעלי הלך רוח מורדני; הם פשוט דבקו בדרך היהדות – לעתים בתמימות משובבת למדי – שעל ברכיה נתחנכו. למעשה, דווקא ה'חניוקים' בעולם הישיבות, שהצליחו לשמור על ריחוק רגשי כלשהו מתסמיני המהוגנות של מעמד-הביניים, הם שהיו החתרניים. עדיין לא הגעתי ממש לחוף מבטחים.

חוויותיי לא היו ייחודיות. הבעיה לא החלה במוסדות שבהם למדתי, אלא ביהדות הממסדית באופן כללי. כדי לראות מדוע הן מוסדות היהדות החרדית והן מוסדות היהדות המורדנית סובלים מליקויים חמורים, עלינו להבין בראש ובראשונה מדוע ההגדרה המילונית המקובלת ל"יהדות" אינה מספיקה. אין ספק שבבסיסה היהדות היא היא ההלכה כפי שנתפרשה ונערכה ברצף הדורות על-ידי תנאים ואמוראים, ראשונים ואחרונים – עליך רק לפתוח את הספרים והרי היא לפניך. אלא שהגדרה זו אינה לוקחת בחשבון שני עקרונות בסיסיים.

ראשית כל, היהדות איננה רק מערכת של חוקים, יש בה עולם שלם של דעות והשקפות בנושאים עקרוניים. דעות והשקפות אלה באות לידי ביטוי בשלל גישות המתייחסות בין השאר לאופן שבו אמורות להיראות משפחות וקהילות, ולמערך שלם של תכונות אופי רצויות. גישות ותכונות אלה הוטבעו בתורה שניתנה לנו בסיני והן זכו להדרגשים ולדפוסים מסוימים בעקבות ניסיוננו הקולקטיבי במרוצת הדורות. אלה כוללים נדיבות, ענווה, אמתיה, התנכרות, הומור עצמי, נימוס, אי-תפישת הנאות כמובנות מאליהן, וכחנות, ספקנות, מודעות לסבל, וכו'. אין מה להתווכח על הרכב הרשימה – מה שאציין כאן כמעט אינו משנה. גישות ותכונות אלה מונחלות מהורה לילד, ומרב לתלמיד, ומופצות בקרב הקהילות השונות בשלל נימות זניחות כשלעצמן. רק מעטות מהן נאמרות במפורש. חוקים ניתנים לשימור בספרים ולתיק בידי פקידים, גישות הן טבועות, עמוקות ומאפיינות יותר. אך שלא כחוקים, גישות יכולות להיעלם במחי יד באווירה תרבותית משתנה, בעיקר אם אינן באות לידי ביטוי מעשי. יסוד-היסודות של היהדות הוא אם כן שימור גישות אלה והעברתן הלאה.

עיקרון שני הוא שלכל אדם צרכים משלו, מוקדי עניין, כישרונות, תכונות אופי ונטיות חברתיות. לעתים הם חיוביים ולעתים שליליים, אך בדרך כלל הם נתפשים כתשתית לחיי תורה. אנשים צריכים לאכול ולהתחתן, לעבוד ולהרוויח את לחמם, ליהנות מאמנות וממוזיקה, להתרועע עם אחרים ולהבינם, להגן על חייהם ועל רכושם, לעמוד על סודות הטבע ולנצלם לצורכיהם. יכולתי לנסות להוכיח לך שהתנ"ך והגמרא מלאים סיפורים שבהם הנחת היסוד היא שצרכים אלו קיימים ומובנים מאליהם. אך מיותר לעשות זאת: בתוך תוכך אתה כבר יודע שסיפוקם של צרכים אלו חיוני להתפתחות הרגשית והשכלית, האנושית והטבעית.

ואולם, לעתים הרברים מסתבכים כאשר השקפות שאתה תופש כחלק בלתי נפרד מזהותך אמנם עולות בקנה אחד עם כתבה ולשונה של ההלכה, אך איכשהו אינן משתלבות בגישות שמשפחתך וקהילתך מתאמצות להנחיל לך. לדוגמה, תחושותיך הלאומניות יכולות להתנגש עם מסורת של איפוק ומתינות שנתפשת בעיניך כתבוסתנות; או אולי תרגיש תסכול כשנטיותיך השוויוניות יתנגשו עם מבנה חברתי היררכי־מסורתי; ייתכן שהתעניינותך במדע תוגבל מפאת חשיבות ההתמקדות בלימוד תורה; אולי יתייחסו בביטול לכישרונך האמנותי הנדיר; התמקדותך בהיבטים הטקסטואליים וההיסטוריים של הגמרא עלולה להוציא אותך אל מחוץ לשיח הישיבתי המקובל; קרוב לוודאי שסגנוןך הרוחני החופשי והאינדיבידואליסטי ידוכא על־ידי מסורת של משמעת ואחידות; תאוותך לנדודים תסוכל בדרישה להתיישב ולקבל על עצמך עול של מחויבויות מסורתיות.

אומר באופן המוחלט ביותר: כאשר תביעותיה של ההלכה אינן משתמעות לשני פנים, עליך לציית להן. אך כיצד יש לנווט בין גישות מסורתיות שאינן מוגדרות באופן ברור לבין נטיות אישיות מובהקות? כשהייתי בגילך לא היתה לי תשובה (ואני מודה שעד היום אין לי), אולם באותה תקופה ההנחה שעקביות היא חיונית היתה מובנת מאליה בעבורי. במילים אחרות, חשתי שכך או אחרת אני חייב לוודא שהגדרת היהדות שלי והגדרת המחויבויות שלי בהתחשב בנטיותיי, יתיישרו זו עם זו.

היום אני משוכנע שאין מקום למחויבות לעקביות. להפך! במחויבות לעקביות אני מוצא את שורש כל הרעות הקיימות ביהדות הממסדית. לעניות דעתי, אין כאן מקום לא להגדרת היהדות ולא להגדרת נטיותיי. הגדרות אלו מצמצמות את היהדות לכלל אידאולוגיה וזה בדיוק מה שהיהדות היא לא.

ואסביר את דבריי: מכיוון שמוסדות חינוך בנויים להקניית ידע מתוך ספרים וניסוחים שבלוניים יותר משהם בנויים להקניית גישות בלתי־מוגדרות, הם לעולם יינטו לכיוון האידאולוגיה, ובכך נעוץ כישלונם. לא המוסדות החרדיים ולא המוסדות של קהילת האורתודוקסיה המודרנית (או הדתית־הלאומית) הצליחו אי־פעם להקנות, או אפילו להחזיק, יהדות "היימיש" נורמלית, מלאת הומור, יצירתיות ויראת שמים אותנטית שהיתה טבעית ליהודים פשוטים בקהילות ברחבי העולם במשך אלפי שנים. במילים אחרות, שפת היהדות היתה שגורה על לשונם של יהודים רגילים, נבונים ומחויבים כשפת אם — בשטף ובטבעיות. במוסדות החינוך מלמדים את התלמידים לדבר את

לשון היהדות כשפה שנייה, כשהם כפויים להתמודד עם כללי דקדוק שלא הופנמו היטב.

האידאולוגים שניהלו את המוסדות הישיבתיים שאני הכרתי ניסו להשריש מערכת מחויבויות אידאולוגיות כה מקיפה ועזה עד כדי החנקת האישיות. אחת התוצאות מכך היתה ציניות שהובילה לעתים לאובדן מוחלט של כל תודעה מוסרית ואסתטית. החדשות הטובות הן שהדברים לרוב הועילו בקרב החלשים; חֲצִי הציניות של האנשים הנורמליים כווננו גם לעבר חינוכם שלהם. לדוגמה, רובנו התמודדנו די בקלות עם האמונה שבאופן עקרוני רבנים גדולים ניחנים ב'דעת תורה', תהיה משמעותה אשר תהיה, גם אם בפועל לגבי רוב הרבנים שאנחנו הכרנו היה אפשר לומר שיראתם קדמה לחוכמתם.

לעומת זאת, בכמה ממוסדות האורתודוקסיה המודרנית שאני מכיר, רבים מדרכי ההתייחסות העדינות המרכיבות את לְבָה של היהדות הידלדלו עד כדי אובדן. מה שנותר הוא גרסה עקרה – גם אם דבקים בה בחומרה רבה – של הלכה, שמתפקדת כמעין מסלול מכשולים שיש להתמודד עמו בדרך להגשמה עצמית. אולם חמור מכך הוא שרדיפת ההגשמה העצמית הזו אינה נחלתם של יחידים הנוטים באופן טבעי לכיוונים המתאימים לשורש נשמתם, אלא משותפת לכול ונעשית על-פי תבניות המוגדרות על-ידי הרוח התרבותית השלטת – הומניזם, פמיניזם, לאומנות, מה שלא יהיה. וכך עלולה להיווצר תורה משוללת חיוניות שלעולם כפופה לאופנות אינטלקטואליות חולפות. למרבה המזל, בדרך כלל, אופנות אכן חולפות – או שלמפרע מתברר שאינן אופנות.

באופן כללי, היהדות הממסדית היא שטחית ולא אותנטית. בממסד, אידאולוגיה אחידה תמיד גוברת על שכל ישר. בהיעדר בלמים היוצרים מתח בריא, נעלמות תחושות פרופורציה והגבלה והיהדות עצמה נדחקת ומסתלפת. מן הסתם עדיין אינך יורד לסוף דעתי בנקודה זו, מכיוון שאתה בשלב בחיך שבו הכול שחור או לבן ונדמה לך שחשוב להעמיד דברים על דיוקם המלא. מה שאני מכנה מתח, אתה מכנה צביעות. הזמן, אין ספק, ירחיב את מבטך.

כדי להסביר היטב מהי לדעתי היהדות, אספר לך מעט על הוריי-סבך. אלה מהם ששרדו את השואה היו אודים אחרונים שנותרו ממשפחתם ומקהילתם. לשונם היתה יידיש והם דנו את המציאות בקריטריונים חסידיים, אפילו אם באמריקה שלאחר המלחמה הקלו בהם מעט. הם הודו על החירויות שאמריקה פרשה בפניהם, אך התייחסו לתרבות באמריקה, על יהודיה האמריקאיים, כ'פרוסט', גסים, נבערים ומסורים לתאוותיהם. הם היו בני אותה קבוצה הולכת ונעלמת של חסידים לא-מזוקנים, תלמידי חכמים שמחויבים ליהדות הנושנה אך משוללי רגשות-יתר כלפיה. דתיותם לא היתה כעסנית ולא נאיבית, אלא אינסטינקטיבית. הם היו ישרים להפליא מחד גיסא ונאמנים מאוד לחבריהם מאידך גיסא, שמקצתם היו ישרים קצת פחות. הם היו, בעולם החסידות,

אנשים מבפנים שבחרו לשמור על מרחק בטוח, כלומר לא לגמרי בפנים ולא לגמרי בחוץ. הם ידעו בדיוק מה אורכן של שרשראות העיגון שלהם.

אגודה? מזרחי? אלה היו כר לוויכוחים סוערים, אך לא הרבה מעבר לכך (אחד מהם צחק שכל מה שנשאר מימיו באגודה היא סלידתו ממזרחי...) שאלת המדינה כ'ראשית צמיחת גאולתנו' לא הטרידה אותם (למרות שכמובן התפללו שאכן תהיה כזו). הם לא תמכו במדינה ללא סייג כיוון שהיתה ראשית הגאולה אך גם לא דחו אותה כיוון שלא היתה כזו. הם פשוט תמכו במדינה כיוון שחשו שזה טוב ליהודים.

נדמה לי לצערי שקשה לך להבין מורשת זו כדבעי, מכיוון שהיא לא שרדה באף לא אחת מן האידאולוגיות הסטריאוטיפיות השולטות כאן בישראל. האם אי-פעם עמדת בטקס יום הזיכרון ובכית על אלו שנפלו ועל אלו שלא זכו לחלוק עמנו את הפלא האדיר של קיומה של המדינה, ועל סבלם של אבותינו במשך אלפי שנים... ויחד עם זאת ל כך גם התכווץ מהריקנות והתפלות המשוועת שבטקסים גנרניים וחקיניים אלו? אם עד עתה זה לא קרה אני מקווה שביום מן הימים כך יהיה.

הסבתות שלך ושלי האמינו שתפקידן העיקרי הוא לוודא שלילדיהם יהיה די-מחסורם, ושיהיו בריאים, שומרי מצוות, ובעלי 'מנטשלעכקייט'. מסירות הנפש שלהן למימוש יעדים אלה, בנסיבות שקשה לנו לדמיין, מרטיטה את הלב. אך אל תחשוב לרגע שהן עשו זאת מתוך נאיביות מוקסמת או צדקות קיצונית. רגליהן ניטעו בעיקשות בקרקע המציאות, וכשנחה עליהן הרוח הן היו מסוגלות לשעשע בביקורות נוקבות על קהילת ה'ליידיג-גייערים' ו'דרייקופים' שלהן שהיו גורמות לשלום עליכם להסמיק. האמן לי שהן לא היו נשות 'צאינה וראינה' והן היו צוחקות עד דמעות מהרעיון שנשים תשתתפנה בסמינרים על הרעות של המודרנה.

אין ספק שהמנהג המקובל היום של סריקת מקורות הלכתיים כדי למצוא בסיס ל"ענייני נשים" למיניהם היה נתפש בעיניהן כעוד יותר משונה. מה זה משנה מה כתוב בספר זה או אחר, היו ודאי שואלות, אם כולם כבר יודעים מה היהודים עושים מאז ומעולם? אין ספר שיכול לשנות את העובדות. וחוץ מזה אם אתה רוצה לחטוא, למה לטרוח ולקרוא לזה מצווה? כפי שהיה די מקובל בקרב נשות חסידי פולין באותן שנים, אחת מסבתותיי נהגה לשחק בקלפים מדי פעם, האחרת קראה רומנים, שתיהן בירכו ברכת המזון רק בשבת ובחגים והתפללו רק בימים נוראים וביזכור, ומעולם לא עלה בדעתן לנסות ולהצדיק דבר מן הדברים. דווקא מכיון שהן התייחסו ברצינות ליהדות הן לא ניסו להגדיר אותה מחדש כדי שתתאים לצורכיהן (אמא ביקשה שאציין שהסבתות שלה התפללו כל יום — ואחד מהסבים שלה היה ליטאי מזוקן...). אם נדבר על דוגמה קיצונית יותר שמכה היום גלים, הן בוודאי היו נרתעות מהרעיון שנשים רווקות יכנסו להיריון, אך גם היו חשות חמלה כלפיהן; הן היו נותרות בלי מילים מעצם הרעיון שמאן-דהו יפרסם מאמר שמצדיק החלטה שכזאת. ככלל, הצגה ראוותנית של צדקות נלהבת וחריגה נתפשה בעיניהן כאדיקות-יתר, במובן הנוצרי של המילה.

אני לא מספר לך את הדברים בכדי לומר שהורי זקניך היו יוצאי דופן. אדרבה, מה שאני מנסה להדגיש כאן הן בדיוק אותן הסגולות ביהדותם שהיו אופייניות לדורם: יהדות מלומדת, מלאת דקויות, אנושית ואותנטית. זהו סוג היהדות שאני רוצה להנחיל לך. לא תוכל לרכוש אותה בשום מוסד.

אתה יכול – ובהתחשב בתנאים של היום, אתה חייב – ללמוד ש"ס ופוסקים במוסד תורני. אולם קניית "יידשקייט" והפנמתו חייבת לנבוע מהתמסרות למשפחה או לקהילה, ויש להיות אותו באינסטינקטיביות. ערכים מופנמים שחיים אותם באינסטינקטיביות לעולם לא יהיו 'דרך' מוגמרת. כלפי לייא, הם תמיד רוויים במתח שבין קטבים מנוגדים: בין נאמנות ליהודים לנאמנות לערכים שעליהם להגשים, בין ההלכה כלשונה לבין רוחה, בין אחידות לאינדיבידואליות, וכן הלאה. מתח זה הוא נפלא ובריא – ממנו מקור החיוניות והיצירתיות של האדם. חיים של תורה פירושה חיים רוויי מתח: היהדות לא נועדה להיות אוסף פתרונות מידיים לבעיות אישיות, תאולוגיה רדודה מתוך אריזה, אסתטיקה נכובה או צרות אפקים פרובינציאלית. היהדות נועדה לעודד את ההעמקה ואת המתח – ואני משוכנע שתבין למה אני מתכוון – שמבדילים בין קרליבך ובין 'אוף שימחעס', במחילה על הדוגמה המוזרה. מתח יצירתי זה הוא בדיוק מה שמבדיל בין היהדות לבין תרבויות אחרות והוא שאפשר ליהדות לשרוד בתנאים בלתי נסבלים. מה שנדרש הוא מצד אחד, מסירות אדירה למורשת עד לפרטים הקטנים והטריוויאליים ביותר, ועמידה כנועה אל מול משקלה המצטבר של מסורת זו. מצד אחר מתח יצירתי הקורא תיגר תמידי על כל שאננות רוחנית, בכך שהוא מעמת בין המסורת לבין הערכים שהיהדות מנחילה למסורים לה באמת.

האויבת הגדולה של מתח יצירתי זה היא האידאולוגיה. אידאולוגים מה'ימין' חוששים מנזילותה של התורה שבעל-פה (או שהם אטומים כלפיה) והם מצמצמים אותה לתורה שבכתב. מהלך כזה מצמצם מסורת חיה לכלל אידאולוגיה. אידאולוגים מה'שמאל' חוששים מהלכה לא אופנתית והם מעגלים פינות כדי שתהיה ערבה יותר. גם הם מצמצמים מסורת חיה לכלל אידאולוגיה.

עליך להכיר את הרטוריקה של האידאולוגיה כיוון שהיא מקיפה אותך ופועלת בחשאי לעקור אותך ממורשתך. סוג אחד שגור על פיהם של אלה שיאמרו לך שהאמת קיימת רק בדרך אחת. מה שלא תהיה אותה הדרך, זו לא תהיה הדרך שלך. כל טענה שהיהודים תמיד טעו בעניין כלשהו פשוט איננה קוהרנטית מיניה וביה. אם אחד מרבותיך יאמר לך שמנהג בן מאות שנים מוטעה משום שכך כתוב בספר הלכתי זה או אחר, הוא לא רק טועה אלא גם מסוכן. אם הוא מנסה ללמד אותך תחום חדש ומוזר המכונה 'אמונה' או 'השקפה', הוא מן הסתם עושה נפשות לאיזושהי אידאולוגיה מפקפקת שנולדה זה לא מכבר, בדרך כלל ציונות קיצונית או אנטי-ציונות קיצונית. שמור מרחק. אם אתה חש צורך ללמוד מחשבה, עיין בשפת אמת בליל שבת. זכור שהגמרא לא הומצאה בבריסק, שהרב קוק לא גילה את ארץ ישראל, ושהחסידות אינה נחלתה הבלעדית של חב"ד.

סוג אחר של טרוריקה אידאולוגית מסוכנת שגורה על פיהם של אלה שיזכירו לך ש"יש הרבה דרכי אמת ביהדות". דבר זה נכון אבל קרוב לוודאי שהם אינם הולכים באף אחת מהן. פתיחותם למראית עין מחפה לרוב על שכנוע עמוק ויהיר שהיהדות שאנו מכירים פרימיטיבית, חשוכה, ופרובינציאלית וזקוקה נואשות להשפעתו המאירה של שיגיון אינטלקטואלי שאופנתי כרגע באוניברסיטאות (והם ינסו לשכנע אותך שדווקא זה מה שהיהדות נועדה להיות מלכתחילה). בבחירה בין המבינים את היהדות אך נטו ממנה, או אפילו ברחו, לבין המסלפים אותה, העדף תמיד את חברתם של הראשונים. בסופו של דבר, מה שמשנה הוא מיקומו של העוגן.

יראת שמים אינה מתיישבת היטב עם אידאולוגיה ועם מי שצדיק בעיני עצמו. יראת שמים מצויה הרבה יותר בקרב אלה החיים בענוותנות בלי כל יומרות ושיש להם חוש הומור. ענוותנות שכזאת מושרשת בידיעה שלאיש מאתנו אין קו ישיר לריבוננו של עולם ושהאמת והצדק הטהורים אינם מונחים בכיסנו. בסופו של דבר, גרסת היהדות הלא־שרירותית ביותר שיש לבן־אדם היא אותה גרסה שהיא, לכל הפחות, שלו עצמו. בעבורך, מדובר בגרסה של חסידות פולין, בתוספת השפעות לכאן ולכאן בעקבות החוויה האמריקאית והחוויה הישראלית; בעבור אחרים ייתכן שמדובר בדבר אחר לחלוטין. יש בעלי מסורת מחמירה יותר ויש שיפשפשו באילן היוחסין כמה וכמה דורות אחורה כדי למצוא גרסה אותנטית מספיק של היהדות כדי שיוכלו להזדהות עמה. אחרים ימצאו אותה כשיצטרפו לקהילה מתאימה. כל אדם מושך מעט את היהדות שהונחלה לו בכיוון שאליו מורה שורש נשמתו. אך אם ינסה להשביחה בעזרת תאוריה זו או אחרת יאבד את אותה הסגולה שמבטיחה ליהדות את נצחיותה – סגולת היותה מסורה חיה ורציפה.

המתח שמוטבע בהוויה כחלק ממסורת חיה היה נהיר ומוחשי ליהודים כמו סביך והורי־סביך מזה אלפי שנים. אני רוצה שגם אתה תחוש את המתח הזה. אך לא תצליח לקנות אותו לעצמך אלא אם כן תשקיע פרק זמן משמעותי ביהדות אינסטינקטיבית. היום, למרבה הצער, הדבר נעשה קשה ביותר. אינני מעוניין לשרטט תמונה רומנטית של עבר אגדי תמים, אך בימינו העוצמה והמכלול של החוויה היהודית שהיתה בעבר נמוגה כמעט מכמה וכמה סיבות חמורות. נחשפת מוקדם מדי ליותר מדי תרבות זרה – כבר עכשיו קיימת סכנה שיהדות תהפוך לעוד בררת חיים שצריכה להישקל. העוגן איננו כבר דיו והשרשראות אינן ארוכות דיין. אני חרד שאם תמשוך חזק מדי הן תינתקנה.

מה תוכל לעשות כדי לתפוס את מקומך במצעד הדורות המפואר של מסורת היהדות? אינני יכול שלא לומר זאת, קיים מצוות והיה נכון להקרבה בעבור עם ישראל. אבל אתה כבר רציני ורקדקן ובעוד שנים מעטות תהיה, בעזרת ה', חייל מסור. אז הרשה לי להזכיר לך כמה דברים שפחות ברורים מאליהם.

קודם כל, שים לב לכל הפרטים הקטנים שנראים לך חסרי חשיבות (כפי שנראו לי כשהייתי בגילך): הניגונים, המבטאים, ה'וורטלעך', הבדיחות, ומיליון דברים אחרים.

לעתים דברים טריוויאליים־כביכול טומנים בחובם את המסרים העמוקים ביותר. התייחס אליהם ברצינות ואולי, ביום מן הימים, הם יגלו את צפונותיהם (ואם חלק ייעזבו בצד הדרך, אל תתייאש – זו דרך העולם).

בנוסף, למד הרבה גמרא. לימוד גמרא רציני הכרחי לכל גרסה אותנטית של יהדות: השילוב, שכה מרכזי ביהדות, של דבקות בפרטי המסורת יחד עם עיון ביקורתי מדויק באותם פרטים נובע במידה מרובה משקיעה בלימוד גמרא. לא קל למצוא לו תחליף. אם לא תלמד גמרא באינטנסיביות, תמנע מעצמך את ענף לימוד התורה שהיה מוקד למרצם האינטלקטואלי של אבותיך מדורי־דורות. אם תלמד גמרא בצורה שטחית, תיעשה צר וקטנוני. ואולם אם תשקע בלימוד אינטנסיבי ועמוק, תפתח ענוותנות כלפי הישגיהם האדירים של דורות חכמים – בתקווה שתמצא את מקומך עמם – ותדע מתי ללכת אחר הרהורי לבך ומתי לסור מהם.

לאחר שתהיה מעוגן היטב במורשת המונחלת לך, הכוללת ידע נרחב ומעמיק בש"ס, תוכל לשוט ולמתוח את שרשראותיך ככל שיניחו לך. העולם גדוש פלאים – טובים, רעים ומכוערים. סייר כמה שלבך חפץ וכמה שמחויבויותיך מאפשרות. למד להכיר אותם מקרוב כבן־בית ומתוך פרישות כזר.

ולבסוף, המשך להיות מבקר עיקש ופיקח של תבונה מונחלת בדיוק כשם שהיו אבותיך, אך תמיד הקפד לעשות זאת מתוך כבוד לאותם אבות ולא מתוך זלזול בהם.

בסופו של דבר, על אף פרצי הציניות המזדמנים שלי, המסר שברצוני להותיר לך נדוש לגמרי והרי הוא לפניך: לעולם זכור שאמא ואני מעבירים לידך גחלת לוחשת קטנה שקיבלנו מהורינו כפי שהם קיבלו אותה מהוריהם. אם תתעלם ממנה, אם תעמעם אותה, אם תשתטה איתה, היא תכבה. אך אם תשב לצדה ותטפח אותה בזהירות, אם תדע מתי להגן עליה בקנאות ומתי לתת לה אוויר, אם לעתים תתהלך בחורשה הקרובה ותלקט עצים חסונים להסיקה – אזי גחלת קטנה זו לא רק תחמם ותאיר את לילות החורף האפלים, אלא תהיה המורשת שתנחיל לילדיך כפי שהם ינחילו לילדיהם.

